
INGEGERD TROEDSSON:

SOPHIASYSTERN SOM BLEV POLITIKER

Bertha Wellin var högerens första kvinnliga riksdagsledamot. Hon valdes in i riksdagens andra kammare vid valet 1921, det första sedan beslutet om kvinnlig rösträtt. Hon skulle förbli den enda högerkvinnan i riksdagen ända fram tills hon lämnade denna 1936.

Vem var hon egentligen och hur var hon? Varför valdes hon in i riksdagen? Var det som alibi för att också högern (numera) var öppen för kvinnlig rösträtt och valbarhet eller var det i kraft av sin egen kompetens? Trots mitt eget långa förflutna i Moderata kvinnoförbundet (som Bertha W. en gång var en av initiativtagarna till och länge vice ordförande för) var hon för mig märkvärdigt anonym.

Pliktkänsla

Det var därför med viss plikt-känsla jag började läsa historikern Stina Nicklassons nyutkomna bok *Sophiasystem som blev politiker, Bertha Wellin pionjär för moderat politik*. Denna plikt-känsla ersattes under läsningens gång allt mer av en nyfikenhet

---

Sophiasystem som blev politiker, Bertha Wellin pionjär för moderat politik, av Stina Nicklasson, Carlssons 1995.

och en känsla av närvaro och spänning, av en önskan att få veta hur det gick i de olika frågor hon engagerade sig i.

Bertha Wellin föddes 1870 på södra Öland, där hennes far var kronofogde. Från hennes första decennier finns inte mycket personligt material bevarat men Stina Nicklassons skickliga "rekonstruktion" ger oss en god inblick i hur Bertha och andra kvinnor långsamt flyttade fram positionerna för sitt arbete att förbättra de sociala förhållandena i dåtidens Sverige.

Bertha Wellin hade utbildat sig till sophiasyster. Det innebar vid denna tid att arbeta utan någon som helst reglerad arbetstid, utan rätt till inflytande på val av arbetsområde eller ens arbetsort. Också lönesystemet styrdes enväldigt från "moderhusets" sida. Efter 15 år i praktisk sjukvård bröt sig Bertha Wellin 1907 ur moderorganisationen för att i stället som redaktör för *Svensk sjukskötersketidning* och ordförande i Svensk sjuksköterskeförening arbeta för den etik och de ideal som också Sophiahemmet företrädde. Att vara sjuksköterska var enligt Bertha Wellin ett kall med utomordentligt höga krav på personligheten, där de materiella villkoren som arbetstider och löner alltid måste underordnas helheten, patienternas

bästa. Hon skulle stanna på båda dessa poster ända fram till 1933.

Samtidigt började hon allt mer delta i det politiska arbetet. Redan 1912 — flera år före den kvinnliga rösträtten — valdes hon in i Stockholms stadsfullmäktige av högerens valorganisation Allmänna valmansförbundet (AVF). Detta trots att det vid denna tid inte ens var möjligt för kvinnor att bli medlemmar i AVF! I stället var hon med om att bilda ett fristående kvinnoförbund för de moderata ideerna. Men hänsynen till AVF gjorde att hon tillbakavisade tanken på att kvinnlig politisk rösträtt skulle skrivas in i programmet! Först 1913 upphörde högerkvinnornas politiska utanförskap genom byte av ett enda ord i AVF:s stadgar: "Medlem av förbundet är varje välfrejdad till myndig ålder kommen person..". I stadsfullmäktige skulle hon stanna kvar ända till 1927.

Spirande kvinnorörelse

Vid valet den 16 september 1921 blev hon som nämnts högerens första kvinnliga riksdagsledamot. Både före och efter valet gick hon i närkamp med en ny spirande kvinnorörelse, där den liberala rösträttskämpen Ann Margret Holmgren förespråkade ett stort och neutralt kvinnoförbund, där kvinnor från olika partier kunde arbeta för speciella kvinnofrågor. Bertha Wellin hävdade indignerat att det aldrig hänt bland männen att de politiska partierna gemensamt anordnat konfessionslös politisk upplysningsverksamhet. "Låt oss därför mötas såsom höger- och vänsteranhängare och låt oss strida en var för sin uppfattning, men låt oss slippa

talet om neutral politisk upplysning."

Kort efter invalet i riksdagen skulle hon ändå (liksom många gånger senare) göra gemensam front med de andra riksdagskvinnorna, då Elisabeth Tamm (liberal), Agda Östlund och Nelly Turing (s) och i första kammaren Kerstin Hesselgren (liberal). Regeringen hade föreslagit en höjning av barnmorskornas löner med 50 kr per år.

Ohållbara resonemang

Ett enhälligt statsutskott hemställde att riksdagen med hänsyn till statsverkets trängda läge skulle avslå förslaget. På Kerstin Hesselgrens och Bertha Wellins initiativ inträffade det sensationella att alla de fem riksdagskvinnorna gav sig in i debatten och påvisade en rad ohållbarheter i statsutskottets resonemang. Lönehöjningen blev också av. "Den mjuka kvinnohanden hade vid sin debut i Sveriges riksdag förmått besegra det starkaste av allt, ett enhälligt statsutskott", skrev en senare publicist.

Roande och tänkvärda är också referaten från en rad andra debatter som Bertha Wellin gav sig in i. Ta t ex debatten 1923 med anledning av en motion om rätt till utskänkning av alkoholhaltiga drycker i riksdagshusets restaurang. Bertha Wellin hade reserverat sig mot utskottet som yrkade avslag. — Det har är ingen nyk-

terhetsfråga utan en lämplighetsfråga, ansåg hon och karakteriserade motståndet som rent hyckleri. Fabian Månsson utbröt förtörnad: — Detta är ett försök att skymfa riksdagen och fördärva dess anseende! Förslaget avslogs men med knapp majoritet. (Liknande debatter har som bekant förekommit ända in i våra dagar!)

Alkoholpåverkat tillstånd

År 1933 hade en motionär begärt utredning om skärpt lagstiftning mot framförande av motorfordon i alkoholpåverkat tillstånd. Utskottet föreslog att riksdagen inte skulle vidta någon åtgärd. Men Bertha Wellin hade en annan uppfattning: "Men förr i världen, då dessa var körkarlar och det gällde att sköta om en häst, så kunde man trösta sig med att om mannen var onykter så var hästen det aldrig. Och det var ofta hästens klokhet som gjorde att såväl körkarlar som de personer han skjutsade, lyckligt kom hem. När man nu har att räkna med maskiner och så känsliga maskiner, i stället för hästar, så kunna vi icke av maskinerna fordra den klokhet och det förutseende, som hästarna visade förr, utan därför får vi lov att ställa det kravet i den vägen på människan." Trots Bertha Wellins folkliga oration gick kammaren på utskottets negativa linje.

När det gäller frågan om kvinnornas behörighet till statstjänst hade Bertha Wellin inga dubier mot kvinnor på chefsbefattningar. Kravet på lika lön för lika arbete vållade henne däremot bekymmer. "Det måste på något sätt ordnas med kompensation för familjeförsörjare."

”

Bertha Wellin förblev ogift men tog vid flera tillfällen upp den gällande sambeskattningen som missgynnade äktenskap och gynnade "illegitima" förbindelser.

”

Bertha Wellin förblev ogift men tog vid flera tillfällen upp den gällande sambeskattningen som missgynnade äktenskap och gynnade "illegitima" förbindelser. Hon lyckades också få det första skandinaviska högerkvinnomötet i Stockholm 1929 att tillsätta en samarbetskommitté på området. Högerkvinnan Ebon Andersson, också hon ensamstående, skulle långt senare fortsätta arbetet på makars rättvisa beskattning genom sitt förslag om den s.k. tudelningsprincipen. Båda dessa högerkvinnor var pionjärer på området.

Försvarsfrågan

Redan före invalet i riksdagen var Bertha Wellin starkt engagerad i försvarsfrågorna. Vid den stora försvarsdebatten i andra kammaren i maj 1925 inledde hon med att i högtidliga, retoriska ordalag som den enda försvarsvänliga kvinnan i andra kammaren "inlägga en protest mot det attentat mot landets självständighet och frihet" som ett bifall till besparings-

förslaget skulle innebära.

Wellin ogillade högeligen epitetet kvinnosakskvinnna, trots att hon under många år var starkt engagerad i bl.a. högerns Centrala kvinnoråd, det som senare skulle bli dagens Moderata kvinnoförbund. För henne var det viktiga att i samarbete med männen vinna förståelse för kvinnornas önskemål.

Stark lojalitetskänsla

"Framst tänker och handlar jag som svensk medborgare, därefter som högerman och först i tredje rummet känner jag mig som kvinnornas representant", hävdade hon i en intervju 1929 i Medborgaren. Så var det nog. Trots en stark lojalitetskänsla pläderade hon ibland mot det egna partiet som i frågor om bemanningen inom sinnessjukvården eller införandet av ett moderskapsstöd där

hon ägde djup sakkunskap.

Stina Nicklasson återger en festlig ögonvittnesskildring av Bertha Wellin i full aktion i andra kammaren, skriven av en både respektfull och road syster: "Hon lägger numera säkert inte an på att vara förtjusande kvinnlig." Att motståndaren denna gång var partikamraten, vice talmannen och greven Raoul Hamilton, som hon "tvärsäkert undervisade" visar Bertha Wellins självständighet och fasta tro på sin egen erfarenhet.

Färgstark kvinna

Boken slutar 1936 då Bertha Wellin gav tillkänna att hon inte skulle kandidera inför höstens val. Den ger en utomordentlig bild av en kunnig, engagerad och färgstark kvinna samtidigt som den förmedlar en både tänkvärd och spännande bild av denna tids politiska liv.

NILS ANDRÉN:

INRIKES UTRIKESPOLITIK — ANAKRONISM ELLER VERKLIGHET?

Vilken roll spelar utrikespolitiken i det inrikespolitiska maktspelet och vilken roll borde den få spela? Båda frågorna kan ställas, också den senare.

Blotta misstanken att rikets säkerhet kan vara en insats i inrikespolitiken är en uppenbar kränkning av den gamla doktrinen om enighet som ett styrkebälte i säkerhetspolitiken. Kravet på nationell enighet kan dock komma i konflikt med partidoktriner, baserade på ideologiska värderingar. Frestelsen att partitaktiskt utnyttja också en utrikes fråga kan bli för

---

Utrikespolitiken som slagfält, av Ulf Bjereld och Marie Demker, 1995.